

földesúri birtokai, részben szegedi magánosok tulajdonai.

Közel a városhoz esett még Algyő, kissé távolabb Kistelek község, s egész közel Szeged határába beékelve, a fuvaros, szövő-fonó *Dorozsma*, ez a szorgalmas kun város, mely most szintén elpusztult.

A magas homoki tanyák innesső szélében, a Fekete-szélben, s a Fehértó-szélben alacsonyabb majorságok feküdtek, a várostól 1½—2 mér-földnyire.

Ezek voltak a legközelebbi tanyák. Ezek elpusztultak.

Az e látképen feltüntetett emelkedések, hal-mok, ugy magának a városnak különböző pontjai, soha a víz által nem érhető olyan természetes magaslatokat képeztek, a melyekre bizony bátran telepedhetett a hajós és halász nép; oly magaslatokat, a melyeket még maig sem ért el a felmagasított víz, a hol a pásztor népekből telepedett külső tanyák és szegedi homoki szőlők feküsznek.

E látkörben feküdt Szeged; noha a jó láteső a távolban sok tornyot, népes városokat tüntetett fel, u. m. Makó, Vásárhely, Szentes, Csongrád, Fegyeháza, Szabadka, Kanizsa városokat, és számos falvakat, 2—3 százezer lakos ősi fészkeik.

Ezek között a víztől leginkább a Maros mentén fekvő Makó volt többször fenyegetve, s a Tisza, Maros összefolyási háromszögébe eső Uj-Szeged. A többi községek békén nyughattak, itt-ott egy-egy nyulját védte földjeiket.

Igaz, hogy Fegyeházát és Szabadkát még most sem fenyegeti az áradat. De ha a Tisza-szabályozás jelen rendszere életben marad, egy század leforgása alatt 2—3 ölet magasodván a meder, ki tudja, hol fog egy egy a maihoz hasonló katasztrófa megállni; ha tudjuk, hogy innen a Dunáig mily elenyésző csekély esése van a fenéktalajnak, s hogy ezt egész odáig minduntalan magasabbra tölti iszapjával a Tisza.

Az érintett boldog határ között lakott az ősi nép, szorgalmas, munkás magyar rajokat boesajtván a bánáti magyar kertészségekre.

Igy tartott ez a háborítatlan élet egész 1844-ig.

Ekkor fordulponthoz ért Szeged népe, s inntől datálódik szerencsétlenségének kezdete.

Nem tehetek róla, hogy egy nagy, üdvös reform-eszméktől vezérelt szellemet kell idéznem, s nevével hozni kapcsolatba a változó kort és időszakot. El nem választhatom tőle a további eseményeket. Széchenyihez fordulok, róla emlékezem. A nagy gróffal kezdem Szeged ismertetését tovább folytatni.

1844-ben történt, szép szelid őszi nap volt, midőn a gróf Szegedre jött a „Hermina“ gőzhajón. Az akkor 40 ezernyi lakost számláló város népe a parton várta őt. Nem volt akkor távirat, elterjedt napi sajtó, nem volt kifejtett szellemi érintkezés a nemzet kebelében. Szeged népe mégis tudta, érezte, mit hoz a gróf magával, s miért jön a Tiszát bejárni. Gőzhajózás! Szabályozás! e két szó volt a gróf zászlójára írva. Én mint tanuló ifjú, nehezelttem városom polgáira, hogy miért fogadják ellenszenves zalongással a gróft, s nem értemtek őket. Talán ők sem mind értették; de sokan megéreztek ama 35 év után bekövetkező katasztrófát. Holott mindnyájan tudjuk, hogy ő mindezt nem így képzelte, nem így akarta... 1846-ban megkezdett a nagy reform.

Ezután bekövetkezett a magyar nemzet ébredésének napja, a „Kossuth-világ“, a hogy a

nép mondta; a városi közélet megállt, a nemzeti közélet megindult. Szeged méltó helyét a haza történetében is elfoglalta, betöltötte. Őt zászlóalj rendes katonaságot szervezett. Azon tul nemzetőrei folyton tábori szolgálatot teljesítettek; s midőn télen a magyar hadsereg a Tiszán átvonult Debreczen felé, Szeged a rárohanó szerbiai és alvidéki ráczokat visszaverte; s a Tiszán innen, önérejből megőrizte földét a hazának. Erre mondta Kossuth: „Szeged népe, nemzetem büszkesége, szegény elárult magyar hazám oszlopa, mélyen megilletődve hajlok meg előtted“. S ez a meghajlás, ez a szó, keblére tüzte Szeged népének a hazafiság nagy érdemkeresztjét, melyet még eddig sok mások nem találtak fel.

Ettől fogva Szeged népe szemlátomást kezdett szaporodni. A haza egyéb tájairól menekvők itt találták föl új lakhelyüket. Azután mi történt, röviden érintem.

1849-ben, midőn a szabadságharcosok kezéből a fehér ezár hordái a fegyvert kicsavarták, Szegeden újra kiseríteni kezdett a germanizáció. Ekkor tünt ki Szeged nemzeti ellenállási képességének ereje.

Az akasztó, lövő hatalom német rendőrséget adott Szegednek. Ez a rendőrség németül kezdte, magyarul végezte. A tizévi german uralom ellen már 1858—59-ben nyíltan harcoltunk, nemcsak a városban, de a sajtóban is. Tanuim rá a „Vasárnapi Ujság“ azon évekről megjelent számaiban iri ismertetéseim. Szeged népe azért folyton szaporodott s minden jövevény azonnal elmagyarosodott.

1854-ben a Tisza folyamra nemcsak kimondatott, de rajta tényleg végre is hajtattott, hogy az egykori édes tenger legmélyebb völgyi teknőjében andalgó ős folyó át fog alakittatni, ősi jellegeből ki fog vertegetni, magas töltésekkel kezdtek szegélyezni, a magas Kárpátok, a tömérdek közép hegyek, s a nagy terjedelmű előhegyek összes vizeit magában egyesítő vén folyót.

Legott feltűnt Szegednél a vész, itt mutatkozott a természettel harcra kelt emberész vakmerőségeinek káros következménye. Itt, hol a Maros és Körös már Erdély összes vizeit is behozza a Tiszába, itt bősztula meg magát a természetet elkövetett erőszak.

1855-ben az adóalapot hajhászó, földnevelő osztrák kormány azon meggyőződésre jutott, hogy az országot elfoglalta, de a Tisza nincs biztos birtokában. Sajátságos sorsharag kellett ahhoz, hogy a nagy Széchenyi nagy eszméinek minden konzervatív lehet így lássa hazája homlokáról letörültetni, s így lássa a trón és haza iránti egyetemleges, aránylagos hűségéből folyó alapelveit sárga-feketére mázoltatni. De azért Szeged folyton népesedett s minden jövevény elmagyarosodott benne.

Egy azonban észrevétlenül bekövetkezett rá, beköszöntött hozzá a gőzmozdony, s a távirat; népét homlokon csókolta az újabb kor szelleme, az újabb társadalom nagy vezérelveit tért foglaltak közéletében.

Ekkor állt Szeged jóllétének magaslatára. Régi szívóssága, őslakóinak régi nemzeti erényei megőrizték számára eredetiségét, magyarságát. Egyet azonban elveszített, patriarchális jellegét elvesztette örökre. De nem bukott alá; kalmár város lett, még inkább iparos és kereskedő város.

Vizvezetése, gázvilágítása lett. A legelőki felszántattak. A pásztorélet megszűnt tulnyomó lenni, a dalos lányok nem jártak a vízre. A kövezetek szaporodtak. A városi zaj növekedett. De szaporodtak az egyletek, s még az Alsóvárosban

is könyvtárak kezdtek alakulni, s demokratikus társasélet keletkezett. Szeged gyorsan és folyton népesedett, s nagy polgárváros lőn.

Bár közterhei a kultura követelményei, s a szaporodó államterhek, s a Tiszaszabályozás által óriási arányban növekedtek: Szeged birta, viselte, férfiasan hordta ezen terheket; senki jobban mint az őslakók.

A szédelgések korszakában, az alkotmányos közélet újabb beálltával, az őslakok feje nem zavartatott meg. Szeged régi népe hű maradt magához. A jövevények nagy számu özönlése azonban a belvárosban oly mérvet öltött, hogy az őslakók nyelvbeli olvaszó ereje győzött ugyan ezek fölött is, de a mérsékelt haladás szelleme, s a politikai eltérő nézetek erős tusára keltek s bizonyos visszahatásokat is szűltek. Az őslakók, a növekvő közművelődés-, az új jövevények a régi lakók korszellemének behatása által azonban épen most jutottak arra a pontra, hogy a régi kor patriarchális erényei s az újabb kor szédelgésai egymást nem legyőzve, de a főhibákat kiközösítve, egyesült alakot nyertek a város.

Épen e pillanatban érte Szegedet a katasztrófa.

Érdekes harc volt a közelebbi e város közszellemében, melylyel csak azok nem tudtak számolni, a kik a népek életében is közönséges órákkal és napokkal mérik az életkort. Csak ezek türelmetlenkedtek ezen harc menete ellen; holott épen ez a harc szolgált volna Szeged közszellemének gyökeres, egyöntetű átalakulására.

Egy már megvolt. Szeged nagy polgárváros volt, s minden izébe, minden rétegébe kihatott az újabb kor műveltsége. Olvasottság kezdett lábra kapni, s minden közügy iránti általános közérdeklődés. Így találta Szegedet a végveszedelem.

Bakay Nándor.

Husvét reggelén.

Piroslik a hegy orma már,
Fa ági közt a kis madár
Örvendve dall, örvendve zeng,
Hajnalszelel' susogva leng....
„Föltámadott, föltámadott!“

— Uram papom, uram papom!
— A Krisztusról mi hir vagyon?
— Fényár övedzte homlokát,
A sir' üres, a test kiszállt,
Föltámadott, föltámadott!

— Pszt! Semmi neszt! A hir hamis.
Ezüstöm itt, s szász arany is...
Ellopták, mig aludtatok,
Gaz társai, a tolvajok....
„Föltámadott, föltámadott!“

S nem szól az ór. De hir rohan,
S Judának minden falviban
Sietve kél, titkon susog:
„Oh emberek, vigadjatok;
Föltámadott, föltámadott!“

Muzslai János.

A ki örökké bujdosott.

Igaz történet.

Közli: **Eötvös Károly.**

(Folytatás.)

Az alku a cserkeszszel újra megerősítettett s a francziák másnap Nukhár vezetése mellett utnak indultak nyugoti irányban Szadovája felé. A kalmuk várakozhatott rájuk a balkhunyi kabakban.

Nukhár két cserkesz lovászszal s négy lóval volt. A vezetéken levő ló sátorhoz szükséges eszközöket, karókat, szöveteket, vas-szereket, szőnyegeket szállított. Az egyik cserkesz belső

szolgája volt Nukhár bejnek, a másik pedig az élelmi szereket ügyelt fel, melyet zsákbak keresztbe téve magával hurezolt a lóháton. Nukhár bej egész készülettel utazott, mint a hogy a cserkesz, kalmuk, tatár, kozák uraságok szoktak, ha hosszú utra indulnak. A francziák felette könnyű készlettel utaztak, ruhájuk ugyan volt elegendő, de élelmi szerük alig pár napra terjedő, Nukhár azonban megvigasztalta őket, hogy az uton kapnak pénzt enni valót.

Utjuk, alig hagyták el Csernyijárt, mindjárt kétfelé ágazott. Mindkettő a pusztán vitt keresztül, de az egyik pár mérfölddel rövidebb volt mint a másik. A rövidebbet száraz időben, a hosszabbat esős évszakban szokták használni. Ámbár most szárazság uralkodott, Nukhár mégis a hosszabb utat választotta. Mint mondá, Balán kalmukjai erre bizonyosan nem követik.

Egész napon nem értek sem falut, sem várost, hanem néhány sátoralja nőgai tatárral, kik barmokat őriztek, délután 4—5 óra tájban találkoztak. Itt lovaikat megittatták s a francziák néhány darab kézi fegyvert is vásároltak a tatárok nagy bámulatára, kik el nem tudták gondolni, miként indulhat utnak ennyi ember fegyver nélkül.

Az éjszakát a pusztán töltötték. Nukhár bej sátor alatt, cserkeszei és a francziák pedig szabad ég alatt. Lovaiukat egész éjjel vezetéken kellett legeltetni, mert kötelük nem volt, hogy kipányvázhatták volna őket. A francziák mégis nyugodtan töltötték mind a nappalt, mind az éjszakát, csak az esett nehezükre, hogy ivóvizük meglehetősen sós volt.

Másnap, mint az előző napon is, újra megtettek mintegy 35—40 verstnyi utat. Néhány sós tavat átgázolva és likerülve, végre kiérték a pusztából s estére elérték Szadováját, mely félig kozák, félig tatár városka s mely már hegyes és erdős vidéken fekszik.

Innentől kezdve minden különös baleset vagy kaland nélkül tiz napon át utaztak egy folytatban mindig dél felé s hátrahagytak vagy kétszáz verstnyi utat. Pryutnája mellett egy nagy tavon kellett átgázolniuk, melynek közepén egy buja füvel benőtt szigetet át vezetett utjuk. Miután lovaik a tiz napi utban a gyér és aszu fü miatt igen lesóványkodtak és elerőtlenedtek: itt e szigetet tartottak két napi pihenőt. Egy lovuk mégis beveszett az iszapba, úgy hogy egy franczia kénytelen volt egyik erősebb lovon másik társa mellé ülni, hogy tovább mehessenek. Egy tanyán kozákoktól vettek egy lovat 12 rubelért s augusztus elejére elérték Derbetovszkóját, egy folyó partján fekvő kozák városkát.

Itt megváltoztatták utuk irányát. Letértek a dél felé vezető járt utról s nyugotra fordultak félig dombos, félig pusztai vidéken, itt-ott ligetes dombokon, homokbuzsákon, uttalan irányban. Nukhár bejnek és legényeinek esodálatos helyismerettel és tájőzstönnel kellett birniok, hogy e lakatlan vidéken el nem tévedtek.

Három napi bolyongás után végre a Manics folyamhoz értek, melyen, egy mellék folyó beömlésénél gázlót találván, szerencsésen áthatoltak. A következő napon egy kozák városba Medvieszjébe értek, hol egy sajtáságos balesetet alig tudtak kikerülni.

Midőn ugyanis a városon átlövagoltak, hogy a város nyugoti oldalán fekvő szállóhelyen metelepedjenek, egy kozák legény rugtatott utánok, azzal a parancssal, hogy menten siessenek a kormányzó ur elé. Nukhár némileg meg volt lepve, a francziák pedig megijedve, noha Nukhár tudni látszott, hogy Medvieszjében nem székel kormányzó. Mindemellett ő megfordította lovát, egyik cserkesz-legényének megparancsolta, hogy a francziákat kísérelje a szállóhelyre, ő pedig másik legényével ment a kozák után.

Egy óra mulva visszajött. Elmondá, hogy a sztavropolói kormányzó segédje van ott valamely hivatalos körut alkalmazva s hogy tőle utlevélet és igazolványt kért mind maga, mind a francziák fölől, melyre ő saját igazolványát fölmutatta, de a francziákról nem tudott felmutatni, azonban őket szolgáinak vallotta s vett is róluk levelet mint szolgáiról 100 rubelért. Muszsa Nukhár bej valóban meg is mutatta az ujdontát új menlevelet s a francziák még meg is köszönték szívességét és bölcsességét, mikor neki a 100 rubelt megtérítették.

Innen hegyes, erdős, szakadékos vidéken utaztak pár napig, mig elérték a Kubán folyam partjára, mely mellől aztán egy héten át nem is távoztak el. Szeptember huszadikra elérték Ivanovszkáját s itt letérve a főútról s elhagyva a Kubán partját is, öt nap mulva a Fekete-tengerhez jutottak Anapába.

A francziák örömét nem lehet leírni, mikor ők a szabad tengert dombos utjuk magaslatáról először megpillantották. A szabad tengert, melynek nem volt határa, mely elért Franciaországig, melyen nem voltak bányák, orosz hatóságok, dologházak és rabló kalmukok s melyről azt hitték, hogy az többé nem hoz rájuk szenvedést és nélkülözést, hanem a helyett őket hullámain szabadon el fogja ringatni Franciaországig. Nem voltak még szabadok, még orosz földön álltak, még kezében voltak a balsorsnak és a sötétlő tengernek pusztá látása már dobogásba tudta hozni a bujdosók szívét. Hogyan, hiszen tiz éve már, mióta csak a petropavlovskói bányából megszabadultak s a tiz év alatt több mint három ezer verstnyi uton át mennyit kellett szenvedniök, bányszerű akartak megválni a megunt, megvetett, nyomorult élettől s hány szerető bajtársat kellett elhagyniok, eltemetniök bányákban, sivatagon, ember nem lakta rideg pusztaságokon.

Lovaikat megállították, s könyező szemekkel bámulták a tenger végtelenét. Nukhár bej meg nem foghatá ez érzékenységet s kemény hangon rivallt rájuk:

— Mit bámultok barmok, soh' se halottátok hirt a tengernek?

Keserű érzés szűrődött össze a francziák szívében a durva hangra. E hang eszükbe jutatta, hogy még mindig keleten vannak és ellenes országoknak rabjai, a hol erőszak, eselszövény és durvaság uralkodik a lelkekben s a hol az emberbaráti nemes érzület oly ritkán található. Mit éreztek volna, ha sejtették volna, hogy a durva idegen mi sorsot készített számukra.

Anapában egy napot töltöttek el. E napon Nukhár bejt csak egyszer látták s akkor is csak egy pillanatra. A két cserkesz azonban mindig mellettük volt, mig urok oly igen elfoglalva látszott lenni.

Másnap reggel korán Nukhár bej felszólította a francziákat, hogy gyorsan üljenek lóra, mert tovább kell menni. A francziák meglepetve néztek egymásra s szemekkel mintegy kérdézek egymástól, vajjon engedelmeskedjenek-e? Ők azt hitték: Anapában hajóra fognak ülni. Henri végre azt kérde a cserkesztől:

— Kegyes ur, miért kell innen elmennünk? Mi azt hittük, hogy itt hajóra fogunk ülni, mely bennünket tovább szállít.

— Igen, hajóra ültök, hanem nem itt. A hajó, mely benneteket Oroszországból megszabadít, a gelencsi kikötőben vár rátok, oda kell mennünk. Készüljetek gyorsan.

A francziák lóra ültek. Az igazat megvallva, valóságos, kézzelfogható okuk még nem volt Musza Nukhár bej becsületességében kértekelni. Valami kellemetlen előérzet mégis erőt vett rajtuk, mintha a bej nem egészen jószándékkal volna irántuk s valami meglepetésen

törné fejét. Meg nem foghatták, miért jöttek ők Anapába, miért késtek ott egy napig, miért volt Nukhár ott ugy elfoglalva, miért titkolta előttük elfoglaltságát, ha ott nem akartak vagy ott nem lehetett hajóra ülni.

Azonban utra indultak. A városon kívül egy új lovas csapatokozott hozzájuk. Ruhája cserkesz s beszédje is cserkesz volt. Semmi kétség sem lehetett az iránt, hogy az új lovas egyetértésben van Nukhár bejjel. Egy franczia meg is kérde az egyik cserkeszt:

— Mit keres ez az ember itt mi köztünk?

— A bej Anapából nem tudja az utat, ez a kalauz.

E feleletben meg kellett nyugodni. Annnyal inkább, mert az ut hol a tengerpartra vezetett le, hol a hegyek, szirtek, hasadékok között tévedezett. Mintha csak kerülni kellett volna az egyenes és rendesen járt utat, vagy tán ilyen ut nem is létezett. Másnap este felé csakugyan Gelinesikbe értek, egy a tengerhez egy óra jársnyira fekvő városkába, hol azonban nem állapodtak meg, hanem egyenesen lementek a kikötőbe.

A kikötő partján egy esomó sátor és kunyhó állott, látszólag halászok sátorai és kunyhói. Apróbb, nagyobb hajó, csónak és bárka állott a kikötőben bevont vitorlákkal, horgonyokon. Beljebb, a kikötő torkolatánál, csaknem a nyílt tengeren egy nagyobb hajó horgonyzott egy nagyobb és kisebb árboezfával, Világos színe, sajátos farazata, evező-padjai mutatták, hogy a hajó nem európai s a Földközi-tenger hajóhoz legalább külsőleg nem igen hasonlít.

Nukhár bej oda szólt a francziákhoz, kinyújtott kezével a hajóra mutatva:

— Látjátok azt a hajót? Az fog benneteket elvinni Európába.

A cserkesz, a ki kalauzot szolgált, övéről leoldott egy hosszú fehér sál, felköté azt puskája végére, s puskáját magasra tartva, zászlóként lobogtatá azt a tengerben elmerülő napnak hanyatló fényénél. Kevés időre ezután a hajóról öt férfi szállt egy nagyobb csónakba, négyen evezőt ragadtak s negyedóra mulva a csónak a parthoz ütődött. Erőtéljes, öreg, török férfi szállt ki a csónakból.

A férfi papucsban, világos színű bő török nadrágban, arannyal himzett és csaknem földig érő kék drága, prémes kaftában, nagy fehér turbánnal fején volt öltözve. Sárga selyem övéből egy kések s pár pisztolyok gőnggyel és türkiszszel kirakott agya látszott ki. A mint a csónakból kilépet, Nukhár bej is leszállott lováról s a kantárt egyik legényének dobta oda.

A két férfi törökösen üdvözlé egymást s a társaságtól egy kissé eltávozva, halkan beszélgett egymással. A beszélgetés alatt Nukhár bej elővett egy irást s a török azt figyelemmel megtekinté.

(Folyt. követe.)

Id. Szathmáry Király Pál.

(1811—1879.)

A régi római az olyan embert, ki polgári kötelességeinek minden tekintetben megfelelt, kinek jelleméhez szó nem fűt: „integer vir“nek nevezte. Az ilyenek a társadalom java, ezek képviselik a jó és igaz eszméjét. Ha becsülettel átélt közpálya, szives előzékenység polgártársai, erős rokonszenv a szűkebb anyaföld iránt, s mindenekfölött igaz hazaszeretet maradván emléket emelnek: Szathmári Király Pál méltó és tartós emlékezetet érdemel a hazafiak szívében. Mint vármegyei legelső tisztviselő a főispáni székből meggyeje érdekeit igazán szívén hordozta s emléket áldja nagy és kicsiny egyaránt, mint-képviselő-teljes meggyőződéssel-vallá elveit.

Sz. Király Pál Gömör-vármegye egyik előkelő régi nemes családjának sarja. Eldődei emberemlékezet óta a megye vezérférfiai közé tartoztak.

Született 1811. szept. 6-án Jánosiban Gömörmegyében. Tanulmányait Sáros-Patakon s Pozsonyban végezte. A családi hagyományokhoz híven ő is megyei hivatalt vállalt, s Ungmegyében alügyészséggel kezdte pályáját. Ismereteit gazdagítandó külföldre utazott, bejárta Német-, Francia-, Olasz- és Angolországot s széles látkörre tett szert. Haza érkezvén, az alig 30 éves férfit Ungban alispánná választották. A negyvenes években mindenkor a liberális eszmék egyik előharcosa volt, védte a jobbágyot igazaiban, s humánus modorával mindenütt közkedvességé vált. 1843-ban frigyre lépett a lelkes honleánnyal, Plathy Idával, kivel harminczhét éven át a leggyöngédebb házassági viszonyban élt. 1848-ban Borsodba tette át lakását, s mint nemzetőr-százados szolgált hazáját. Az ötvenes években, tántoríthatlan híven elveihez, visszavonultan családjának s gazdaságának élt, melyet mintaszerűen rendezett be. 1861-ben a közbizalom országos képviselőnek választá; s e rövid de nevezetes országgyűlésen

Id. SZATHMÁRY KIRÁLY PÁL.

Deák Ferencz zászlója alatt küzdött. 1863-ban Borsodmegye alispánja lett, de a provizorium alatt leköszönt. A koronázás után a felség Tornamégye főispánjává nevezte ki. Főispánja volt megyéjének a szó szoros értelmében, első mindenütt a kötelesség teljesítésében, buzditva, segítve s áldozva a közügynek. Ez állásáról a közönség általános sajnálatára Tóth Vilmos idejében leköszönt. Visszavonulva élt ismét, migném legujabban az egyesült ellenzékhez csatlakozott s e pártnak Borsodban ő volt a vezére. Sz. Király Pál szava döntött mindig a megyében; köréje sorakozott az intelligencia. Mérsékelt, de határozott föllépése mindig biztosította a sikert. Ez igazolja rendkívüli népszerűségét.

Magánkörben a jótékony-ságot nem föltűnés végett, de folytonosan gyakorolta, s örült, ha segíthetett embertársain. Egyházának hű fia levén, számos éveken át volt a borsodi reformált egyházmegye gondnoka.

Hosszas és súlyos betegségének f. e. február hó 3-án vetett véget a halál. Családjá, tisztelőinek nagy köre állta körül sírját: Borsodmegye pedig egyik legjobb fiát tisztelte meg, midőn tetemeit páratlan részvétellel kísérték sírházhoz.

SZOMBATHELYI SZÍNHÁZ.

SZEGEDI ÁRVIZ. — A MENTÉS AZ ELSŐ NAP REGGELÉN.

Legyenek e rövid sorok bár nem kimerítő, de igaz tanui egy „integer vir“ áldásos emlékezetének.

Thallóczy Lajos.

Állandó színház Szombathelyt.

Egy Vas megyei székhelyén felállítandó magyar színház eszméje még azon időkben fogalmazott meg a megye lelkes fiaiban, midőn az alkalmi helyreállítva nem levén, veszélyezett nemzetiségünk ügyének biztosítása minden magyar ember lelkesedésének főtárgyát képezte. 1865-ben Horváth Boldizsár, még mint szombathelyi ügyvéd, karolta fel az eszmét legelőször — s ragyogó ekesszólásával hívta fel a közönséget az ügy támogatására. Mint a megalakult színházi választmány elnöke, lelkes és buzditó felhívást intézett a közönséghez. „Ismerem — nyomond — a közönséget, melyhez szavaink intézvők. Reményeink már is a legszebb jövőt rajzolják elének, melyben az összes megyei lakosság büszke öntudattal mutathat a csarnokra, mely az ő áldozatfiliereiből emelkedett, hogy tanuságod legyen a késő ivadéknak is a most élő nemzedék lelkesedéséről a művé zet iránt.“

A választmányi elnök felhívása lelkesedést keltett az ügy iránt; nagyok és kicsinyek meghozták áldozataikat a nemzetiség és közművelődés oltárára. Az adakozások bejegyzésére készített színházi aranykönyvben első helyen áll boldogult herceg Baththyány Fülöp neve, kinek 1000 forintos adományát gróf Festetics György 800 frtos adakozása követte. Szombathely városa lelkes polgárai a színház számára telket ajándékoztak, s az adakozások gyűjtésére külön bizottság alakították. Közbejött 1867, midőn az ország alkotmányát visszanyerte, s ettől kezdve a felkarolt nemes eszme, a magyar színház ügye, sajnos pangásnak indult. Az alkotmányos jogok gyakorlata ez ügyet is, mint sok mást, háttérbe szorított, pedig az alkotmány csak ott nyugszik szilárd alapokon, hol a nemzet fia a társadalmi működés terén is megtesznek mindent a közművelődés s a nemzetiség érdekében; az 1877-ik év azonban új életre keltette ez eszmét; mert ekkor élénk mozgalom, tervszerű s erélyes tevékenység indult meg a rég óhajtott magyar színház felállítására érdekében. Vas megye hazafias közönsége és Szombathely város lelkes polgárai, kik a nemzeti művelődés ügyét szívükön viselik, s e czélból hazánk nyugati részében, a magyarság végpontján, egy magyar színház felállítását hazafias czélunk tekintik, egyesült erővel igyekeztek a kitűzött czél elérésére; Takáts Lajos megyei főispán, Széll Ignác alispán, Haiden Imre, dr. Kunecz Adolf főgymnáziumi igazgató, Holzheim Károly, Markovits József s más lelkesek felkarolván az ügyet — vezetésük mellett új választmány alakították, mely az építési tőke beszerzésére 1500 darab 10 fts részvényt s aláírási íveket bocsátott ki, Vas megye közönségétől 15,000 frt, Szombathely városától 1500 frt segélyt eszközölt ki, ugy hogy mai napig 32,000 frt építési tőke gyűlt egybe, melyből a magyar színház épülete Hausmann Alajos budapesti műegyetemi tanár és jeles építész terve szerint (kinek sikerült az ugyanegy időben épülő városházzal e két egymás mellett álló épületet külsőleg is kellő összhangzásba hozni) már disziti Szombathely városának legszebb terét a Szechenyi-tért, s ha a még hiányzó 10,000 frt ez év folytán beszerezhető lesz, Vas megye közönsége a Szombathelyen régóta tervezett magyar színház megnyitását még ez év folytán meg fogja ünnepelni.

Feltámadás.

— Természettudományi ezikk husvára. —

A természetben nincsen enyészés, a természet nem ismeri az örök pusztulást!

Hangozzék fel ez a viaszaló szótát hozzáknak ma, midőn a hit a megújulás ünnepét hirdeti, midőn a megjelenő tavasz új életet lehel a természet dermedt tagjaiba.

A természet élete változó fázisokban nyilatkozik, de a fázisok változása véget soha nem ér. Az egyes lény vagy egyes tünemény elenyészik, de helyét ismét újabb foglalja el. A fa kivész, de korhadó anyaga termékenyebb teszi a talajt, hogy a magjából kikelt csemete kettős erővel iparkodjék ég felé. A tó vizébe dobott kő hullá-

mokat ver, melyeknek körgyűrűi annál jobban elsímulnak, mennél messzibbre távoznak a középponttól, de hatásuk megvan még ott is, hol azokat többé nem képes felismerni emberi megfigyelés. A hang hasonló hullámokat kelt a levegőben, melyek rezgése hozzák fülünk hártáit, aztán mennek tovább, a meddig a levegő megy, el nem enyészve sehol, de észrevehetlenné válna emberi fülnek bizonyos határon túl. A fény indította hullámrezgések bejárják a világminőségét, egy ideig hatást gyakorolva a szemre, azontul csak a nagyító cső összegzése által lesznek észrevehetőek, s végül nem szerezhet róluk a szem semmiféle uton közvetlen tudomást. De ők azért mennek tovább a mindenség egyik szelétől a másikig.

A mi egyszer létezett, el nem enyészhetik; sem az anyag, sem annak működése. Csupán alakot cserélhet mind a kettő. A magasba dobott kő leeshet a földre, de sebessége melegbe megy át; a növényt összetéve anyag elbomolhat, de új életnek fogja alkotni alapelemét. A mi saját testünk alkotórészeit a táplálékokból képezi, melyeket megeszünk, az ökor husából, melynek le kellett öletnie, vagy a növényből, melynek le kellett tétetnie, hogy részeiket felhasználhassuk. A buza, melyet kenyér alakjában megeszünk, más alakban már létezett előbb s talán azon a talajon nőtt, melyet egy óvilági mammoth esontlisztje látott el phosphortartalommal. A víz, melyet megeszünk, szintén itt volt előbb s talán a bűnbánó Magdolna könyeiben pergett alá. Kétségtelen, hogy testünk egyes részecskéi ezer meg ezer felét ragadtatnának szét, ha minden előtűnk létezett lény visszakivánná belőlük azokat, melyek neki is alkotórészeit képezték.

A szénas, melyet kielehülünk, attól a rózsától származhatott, melyet Aspasia font halántékai körül, a beszívott levegő oxigénje pedig az attikai Cató kardján képezhető a vérözsdát. Herostrates és Nagy Sándorból egyaránt lehet belőlünk valami, s alkotó részeink a messze, sőt talán közel jövőben ezer és ezer különféle lényben fognak megint találni megújulást.

Még a szellem működései sem halnak el, azok is élnek örökkön örökké. Szent István nem láttuk személyesen, nem hallottuk hangját, de művei itt élnek közöttünk, intézményei idvös és káros voltát most is érezzük majdnem 900 év után. Az ő szellemének működése nélkül bizonyos másként lennének alakulva viszonyaink, s a mi viszonyaink nélkül másként alakulna a messze jövő. Egyik nagyapánkra talán egész életében befolyást gyakorolt valamely barátja, megváltoztatta nevelési rendszerét, gazdálkodási elveit, életnézeteit, s mi huszadik unokái is e befolyás alatt állunk a vagyonban és szellemben ránk hagyottakat illetőleg a nélkül, hogy tudnánk kitől származik e hatás. S mi e hatás befolyása alatt fogjuk gyűjteni vagy pazarolni a vagyont, fejleszteni vagy satnyítani észbeli tehetőségünket, s ez által a jövő nemzedékre visszahatni. A nélkül, hogy azok ez ellen tehetnének valamit.

Mi bennünk a régiek elevenednek föl újra, mi a jövőben fogunk új életre kelni.

A természetben, a mint egyrészt semmi sem születik önmagából, hanem a már meglévő használja föl, ugy viszont semmi sem enyész el abból, a mi létezik. S a mint ez így van az egyes lényekre nézve, ugy van a természet nagy egészére nézve is. Mindaz, a mi élő, elenyészhetik egykoron, de nem lehet képzelnünk, hogy új élet ne kelne nyomán. A földi élet el fog merülni az örök jégben, de ismét fel kell támadnia az örök tűzben. A föld vagy a hold kialakíthat; de helyébe más csillagokon új életnek kell kisarjadnia.

Tudvalevő, hogy az egyes égitestek különféle állapotban vannak jelenleg is, voltak a múltban, s lesznek a jövőben. Csak a mi naprendszerünk életén belül is, a hold egy kialudt világnak tetszik, melyen lehet ugyan még élet, de olyan már nem, mint a miénk; a Saturnus pedig minden valószínűség szerint oly meleg, hogy rajta az élet csak évezredek mulva találhat alkalmas talajt. Egyes csillagok egyre hűlnek alá, ugy hogy a rajtok levő élet kivész, más csillagok szintén aláhűlnek, s ez által képekké lesznek az élet fölvetelére, mely mostani forró atmosphaerájuk alatt nem tenyészhetik.

De nem minden égitest hűl, különben az összes életnek belátható idő alatt vége lenne. Vannak égitestek, melyek hidegek, de azután ismét megmelegsznek. Egész váratlanul egy-egy csillag jelen meg olykor egünkön, mely mint só-

tét hideg test előbb is létezhetett ugyan, de a mely csak az idők folyamán nyer fényt s lesz melegge. Így p. o. alig harmadfél éltől (1876. novemberben) egy egészen új csillag tűnt fel az égen, melyet soha senki azelőtt nem látott ott. A csillag fénye tüzes, mint ha most gyult volna ki először, s bizonyos sok időnek el fog kelteni mulnia, míg rajta az élet megteremhet.

S ha most azt kérdené az olvasó, hogy valjon egy kihűlt, az élet számára használhatatlanná lett égitest is megmelegedhet-e újra s izzóvá lehet-e, midőn egyszer már megfagyott: akkor ezt a kérdést igennel kell megfegtünk. A leghidegebb égitest is megolvadhat újra a hőtől.

Bizonyos mindenki látott már hullócsillagot. A nyári és őszi hónapokban nagyobb számban jelentkeznék ezek egünkön, fenyőlivalaku pályát irnak le annak felületén, s vagy elsziporkáznak meg a levegőben, vagy pedig iszonyu zuhanással esnek a földre alá. Ezek is megfagyott égitestek, melyek izzókká lesznek a föld légkörében. Néha czéltalanul bolyongnak fel s le a mindenségben, néha szabályos pályákat irnak le, míg a föld vonzókörebe nem jutottak, azután elhagyják eddigi irányukat s iszonyu sebességgel a föld felé tartanak. A föld levegője ellene szegül hullásuknak, surlódást idéz elő felületükön, s izzóvá teszi egész felső rétegüket. A megizzósodott s megolvadt rész lehamlik azután róluk s képezi azt a fényes csikot, melyet mi az égbolton láthatunk.

Lehetnek égitestek, s bizonyos vannak is, melyekkel szemben a mi földünk is csak akkora, mint földünkkel szemben egy-egy hullócsillag. Ha majd földünk is kihűlt egykoron, s millió meg millió éveken át bolyongott szerte a mindenségben, egy ilyen hatalmas égitestet fog bukanni, mely ellenállhatatlanul vonandja maga felé. A föld iszonyu sebességgel eshet annak felületére, s az összeütődésnél ismét megmérhetően mennyiségű hő állandó elő.

De nem is szükség, hogy egy magánál nagyobb testre hulljon alá, egy akkora testtel is összeütődhetik, mint ő maga, sőt egy magánál kisebb test is eshet rá, hogy egész tömegét átmelegítse. A kihűlt föld, vagy a kihűlt nap ki fog izzósodni az által újból, meg fog olvadni, s millió évekre lesz szükség, hogy kihűljön. De kihűl bizonyosan olyan fokra, a hol az élet megint lehetővé válik, a hol ismétlődni fog az a processzus, melyet a föld múlt élete felmutat.

Kihűlhet tehát, igenis, a föld is, a nap is oly fokig, hogy az élet legvégső nyoma is elenyészszék szinéről, de az anyészet nem lesz örök s a távol jövőben új élet kelend a régi nyomán. A mi hamvaink fel fognak elevenedni újból, táplálni fogják a jövő forró tengereinek füveit meg labirinthodonjait, vagy talán egy újabb kor emberi neme is fel fogja azokat találni a saját alkotó elemei között.

Porunk él, a meddig a föld élete ki nem hal, s azután a föld életével együtt ismét fölelevenedik.

Porunk halhatatlan, mint a természet maga!

Hoitsy Pál.

A szerelem tengerén.

A szerelem tengerén
Hullámot ver a remény.
Habjait majd fölkarvarja
Szenvedélyek tábora,
Majd a boldogságnak földik
Benne csillag sátera.

Rajt egy csónak andalog,
Csókolgatják a habok.
Az én szívem ez a csónak,
Nincs más benne senkiséim:
Csak egyedül a kormányos,
Csak te, édes kedvesem.

Messe van-e még a part.
Merre a kis sarka tart?
Túl a rezgő délibábon...?
Oh de ezt mit kérden én!
Hiszen te vagy a kormányos
A szerelem tengerén.

Sóos Lajos.

A BÉGUM ÖTSZÁZ MILLIÓJA.

VERNE GYULA REGÉNYE.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A központi erőd.

Az orvosi látlelet megállapította a kis Karl halálának okát, a mérnök — Maulesmühle — jelentése fölfejtette annak szükségét, hogy a felhagyott bányarészt is be kell vonni a szellőztetési rendszerbe. Hanem már mindez nem adhatta vissza Bauernének kedves fiát!

A mérnök egy másik hivatalos jelentése az esetről méltánylóan emelte ki Rayer ellenőr és „Johann Schwartz, első osztályú öntő-munkás“ önfeladkozó eljárását az elveszett fin keresésében s ajánlotta, az utóbbit különösen, a központi igazgatás figyelmébe.

Egy hétre rá a fiatal munkás, mikor napi jegyét a kapusnál átvenni megjelent, a nevével jegyzett szögön egy neki szóló rendeletet talált.

„Schwartz munkás ma 10 órákor jelenjék meg a főigazgató irodájában, központi erőd, A. kapu és út.“

Végre! gondoló Marcell. Sokára — de végre is!

Marcellnek sok barátja s ismerőse volt munkástársai közt, kik a telep különböző részeiben és szakaszaiban dolgoztak; általok a gyártelep egyes osztályairól s nagyjában az egész város szerkezetéről birt némi fogalommal. Azt is tudta, hogy a központi erődbe bejuthatni a legtrikább kedvezmények közé tartozik. Egész legandák kerengtek arról. Hogy a beszököttek s erőszakkal betolakodók soha többé vissza nem tértek; hogy az ott alkalmazott munkások szabadkőművesi eskük és próbák alá vannak vetve; hogy föld alatti vasút kölekedik oda s mindig csak éjnek idején, ismeretlen látogatókat hozva s több efféle. Mi volt igaz e legendákból, bajos volt eldönteni. Annál inkább, mert Marcellnek számos munkás ismerőse s barátja közt nem volt egyetlen egy sem, a ki a központi erődbe belépett — vagyis az A. kaput átlépte volna valaha.

Mély érdeklődéssel — mert többnek mondható a pusztá kíváncsiságnál — s benső örömmel várta Marcell a kitűzött órát; de meg volt előre is győződve, hogy a legszigorubb rendszabályoknak lesz alávetve.

Pontos volt a megjelenésben. Várták. Két szürke egyenruhás, oldalán karddal, övében revolverrel, várta a kapus ketreczében. E ketreczek, mint az apácaklastromok kapusnéjének, két ajtaja volt; egyik ki, másik befelé vezet. De egyszerre a két ajtó soha sem nyílt meg.

Marcell igazolványának pontos megvizsgálása után, fehér kendőt vontak elő (a mi legkevésbé sem lepte meg) s azzal jól bekötötték a szemét; két oldalt karon fogták s szóltanul vezették. Két vagy háromzer lépés után lépcsőn mentek föl s egy ajtó megnyílt s bezárult mögöttük és akkor levették a kendőt Marcell szemeiről.

Egyszerű szobában találta magát, melynek minden butorzata néhány szék, egy fekete tábla s széles rajz-asztal, ellátva a mérnöki rajzhoz szükséges eszközökkel. A világosság felülről jött, fénytelen üvegablakon át.

Majdnem abban a perczben lépett a szobába két komoly, tanári külsejű férfi s egyikök így szólt:]

— Ön kitűnő munkásként ajánlatik. Meg fogjuk önt vizsgálni, vajjon alkalmas-e, hogy a mintázó osztályba átvétessek. Kész e felelni kérdéseinkre?

Marcell szerényen késznek nyilatkozott. A két vizsgáló egymás után több kérdést adott föl neki a szám-, mér- s vegytanból. A

fiatal ember, feleleteinek készsége és szabatosága által teljesen kielégítette vizsgálóit. Az ábrák, melyeket a fekete táblára rajzolt, csin és tisztaság által tündek ki. Számításai hibátlank voltak. Bizonyításai egyike, újdonsága által annyira meglepte vizsgálóit, hogy tudni akarták, hol tanult?

— Hazámban, Schaffhausenben, a középiskolában.

— Ön jó rajzolónak látszik.

— Ez volt mindig erős oldalam.

— Svájcban valóban kitűnő iskolák vannak! Most egy külön feladatot adunk önnek s két órai időt annak kidolgozására. Ha azt kielégítőleg oldja meg, ki fogjuk adni a bizonyítványt: hogy teljesen kielégítő és soron kívül fölvehető.

A földat egy meglehetősen bonyolult géprajz volt. Magára hagyták vele. Két óra múlva, mikor visszatértek, Marcell már kész volt a munkával. Annyira meg voltak elégedve, hogy az ígért bizonyítványhoz még ezt tették: *ily tehetőséges rajzolóknak nincsen egyetlen egy is.*

A fiatal munkást az előbbi szürke ruhások vették át, bekötötték szemét, karon fogták s a főigazgató irodájába vezették.

Akkorra már ott volt róla a jelentés.

— Ön ugy van ajánlva, mint jeles rajzoló a mintázó osztályba fölvetelre, szólott hozzá e komoly egyéniség. Kész-e alávetni magát a rendszabályoknak, melyek ez osztályba belépésnél föltétlenül kötelezők?

— Nem ismerem azokat, felelé Marcell, de fölteszem, hogy elfogadhatók.

— Hallgassa meg. 1-ór: Alkalmazása idejére az osztályban bennlakásra köteleztetik s csak különös engedéllyel — mi igen kivételesen adatik — léphet ki innen. — 2-or: Katonai szabályok alatt áll, melyek föltétlen engedelmséget követelnek, katonai büntetések sulya alatt. Belépésekor mint altiszt tekintetik, de rendszeres előléptetés utján, a legmagasb katonai rangra emelkedhetik. — 3-or: Esküvel kötelezi magát soha senkinek föl nem fedezni, a mit ez osztályban lát és tapasztal. — 4-er: Levelezése nyitva áll előljárói előtt, mind az ön által irandó, mind a részére érkezendő leveleket illetőleg; s általában csakis családjára szorítkozhatik a levelezés.

Marcell gondolta magában: egy szóval, fogoly vagyok.

De egyszerűen csak azt felelte:

— E föltételeket igazságosaknak találok s kész vagyok azoknak alávetni magamat.

— Jól van. Emelj föl a kezét. Esküdjék. — Ezennel ki van nevezve rajzolónak a negyedik műhelybe. — A mellett lesz kimutatva lakása. A mi élelmzésést illeti, az osztályban igen jó vendéglő van. — Holmija nincs vele?

— Nincs uram, nem tudva mi vár rám, mindenemet szálláson hagytam. Majd elhozom.

— Nem; önnek innen nem lehet távozni. Érette fognak menni s elhozzák holmiját.

— Jól tettem, hogy jelekkel irtam jegyzéseimet — gondolá magában Marcell.

Még aznap egy tágas udvarra néző negyedik emeleti szobába volt beszállásolva, hol új életét kelle megkezdenie. Munkástársai, kikkel a vendéglőben ismerkedett meg, esendes szelid emberek voltak, a kik közül többen — hogy egyhangu, szomorú életüket fölvidítsák, zenéltek is. Az osztálynak saját könyvtára volt, hol a pihenés óráit szellemi haszonnal lehetett töltetni. Kitűnő tanárok a tudomány egyes szakaszaiból rendez előadásokat tartottak — szóval, csak a szabadság hiányzott e zárt helyen, e tiszta és világos börtönben.

A tél munkában telt el. Marcell, szorgalma, ügyessége, rendessége által teljesen megnyerte előljárói bizalmát. Közhír szerint ő volt az osztály legjobb rajzolója. Ha nehéz feladatot kelle

megoldani, csak rá bízták. Még a főnökök is sokszor kértek tőle tanácsot egyben s másban.

De ha azt hitte Marcell, hogy a mintázó osztályba jutva, annak titkaiba is belehatolhat: nagyon csalódott. Élete négy fal és rostély közé volt zárva, a hol a munkának csak egy részletével foglalkozott mindig, de annak egészébe nem engedtek betekinteni. Mindig gőzgépeket rajzolt — mozdonyokat, vasuti, gőzhajóit, gyári mozdonyokat, minden nembben, erőben s mérvekben — azontul semmit. A munkafelosztás elvének szigorja mintegy prébe csavarva tartotta.

Az A. osztályban előtöltött négy hónap után sem tudott többet az aczelváros működésének egészéről és összefüggéséről, mint oda belépte előtt. Azt tudta, hogy a roppant telep összes működésének a központja az ugynevezett Bikatorony, egy neme a cyclopi alkatu építménynek, mely mint magas kupola emelkedett ki a szomszéd építmények közül. S a vendéglőbeli legendákból hallotta azt is, hogy Schultze ur e torony aljában tartózkodik, s annak középpontját a liores és felemeletes „titkos kamra“ foglalja el. Azt beszéltek arról, hogy belülről van vaslemezzel ellátva, mint a páncélházak kivülről, s ezáltal védve tűz és betörés ellen; hogy ajtai titkos rugóju aczelzárrakkal vannak ellátva, melyekbe golyószóró gépezetek vannak elrejtve. A közhiedelem különben azt tartotta, hogy Schultze ur egy öldről hadi gépezeten dolgozik, melyhez hasonló még eddig nem létezett s melynek feladata Németország számára a világalalmat biztosítani.

Hogy a titokba behatolhasson, hiába forgatott Marcell mesés terveket fejében; belopózás, betörés, álöltözet — mind kivihetetlen s czélra nem vezetett volna. De megesküdtök, hogy nem tágit, türelméből ki nem fogy. S ha husz évig kell is itt dolgoznia és várnia, — dolgozik és vár, míg sorban annyi részlet birtokába jut, hogy áttekinthesse s megérthesse az egészet...

Több hónap telt el ismét.

Március egy napján hivatta a főigazgató.

— Azt a rendeletet vettem Schultze urtól, hogy küldjem hozzá legjobb rajzolóinkat. Ön az. Szedje össze holmiját, a belkörbe fog átköltözni. Hadnagynak van előléptetve.

Marcell nem titkolhatta el a meglepett öröm mozdulatát. Főnöke azt az előléptetés hírének tulajdonította.

— Örülök, folytatá, hogy ily jó hirt mondhattam önnek. Önre a legszebb jövő vár. Menjen — s tegyen eleget az önhöz kötött várakozásnak.

Tehát, oly hosszú várakozás után, mikor reménye már majdnem lankadni kezdett, mégis ezéja küszöbén volt!

Kis podgyaszát, ruháit, jegyzeteit összecsomagolni, követni a szürke embereket, átlépni végre az utolsó körfal eddig elzárt ajtaját — ez már csak néhány percz műve volt Marcellnek. Az eddig hozzájárulhatatlan Bika-torony lábánál állott, melynek eddig csak tetejét látá a többi építmények fölött kimagaslani.

Az előtte feltáruló látvány, a mint az előtte megnyílt körbe belépett, egészen váratlan, meglepő volt. Képzeliük magunkat egy európai-szerű műhelyből egyszerre, átmenet nélkül, a forró égaj tropikus növényzetének kellő közepébe átvarázsolva.

A Schultze ur keleti kertje egy szabad ég alatt álló, rendezett, szép és szűz virágház volt. A legkarecsabb pálmák, a legterepélyes banánok, a legkövérebb kaktuszok, a leglengőbb folyondárok töltötték be s lepték el az egész tért. S össze volt hozva minden, a mi vadon nem tenyész, egymás mellett. Ananások érték a piruló narancsok mellett s a karsuc eukaliptuszokra zöld liánok kúsztak, gazdag fűrtözettel. Kolibrík és

paradicsommadarak hímálóztak a sűrű ágak lombok között. A hőmérseket egyenlítői.

Marczell az üvegházakat és fűtőkemenczék kereste szemével s a midőn nem látott egyebet, csak a kék eget, elképedve állt meg egy perczre.

Akkor eszébe jutott, hogy nem messze ide egy felhagyott kőszénbánya van, mely belülről folytonosan ég; s megértette, hogy Schultze ur, szellemesen fölhasználta a föld alatti tűz e kinését, hogy érc-kéményekkel fölvezetve a hőset, folytonosan fűtött meleg-házat teremtsen s abba tropikus églajt és tenyészetet varázsoljon.

De a magyarázat, melyet e tüneménynek adni tudott, nem csökkentette elragadtatását. Félészteideig nem szíva szabad levegőt, nem látva egy fűszálat sem, most kétszeresen kivette részét a gyönyöröből.

Finoman porogzott s észrevétlenül emelkedő ösvény, fasorok közt, vezetett egy márványlépcsőhöz, mely fölött hatalmas oszlopok emelkedtek s képezték homlokzatát egy óriási koczká-

— Nem kívántak tőlem egyebet.
— Ért ön a lövegek tanához is?
— Tanulmányoztam üres óráimban s saját gyönyörömre.

E felelet, kiszámítva sem lehetett volna jobban, szíven találta Schultze urat. Most megtarta először arra emberét, hogy szembe nézzen.

— Akarna ön egy ágyu rajzában segíteni nekem? Majd meglátom mire tud menni velem. Nem kis dolog lesz, mondhatom, kipótolnia az ostoba Sohne-t, a ki ma reggel egy dinamit-tölténytartóval megölte magát vigyázatlanságból. A barom! valamennyünket levegőbe röphetett volna!

Meg kell vallani, hogy e durva s szívtelen beszéd egyáltalában nem tetszett meglepőnek — a Schultze ur szájából. . . . (Folyt. követték.)

Egyveleg.

Mohamed próféta szakállának egy hajszála felett hat hívő mohamedan Madrasban nagy pert indított

A SCHULTZE UR KELETI KERTJE. . . .

SCHULTZE UR MAGA. . . .

A BÉGUM ÖTSZÁZ MILLIÓJA.

épitménynek, mely a Bika-torony talapzatául szolgált. Az oszlopocsarnokban egyenruhás inasok s háromszögű kalappal és alabárdal ellátott kapus állt. S a mint a lépcső felhaladt, tempa moraj a föld alól árulta el, hogy lábai alatt a földalatti vasut robot.

Marczell megnevezte magát s azonnal bevezetett. Az előcsarnok valódi szobor-muzeum volt. Nem érve rá ott megállapodni, vörös és arany, — majd arany és fekete, — végre sárga selyemmel bevont szalonokba vezették. Az utóbbiban magára hagyták, míg bejelentik. Pár percz múlva az utolsó ajtó is megnyílt előtte, s zöld és arany ékítésű urias dolgozószobába lépett.

Schultze ur maga, bársony kanapén hátradőlve, cseréppipából szopákolva, mellette nagy pohár sör félíg ürítve — nagyon elűtő alak volt e ragyogó háttérben.

Föl sem emelkedve, fejét sem fordítva meg, az Aczélváros királyi hidegen kérde:

— Ön a rajzoló?

— Én vagyok, uram.

— Láttam vázlatait. Nagyon jók. Nem tud egyebet rajzolni mint a gépmozdonyokat?

a legfőbb törvényszéknél. Az ereklye, melyet „Assura Serif”-nek neveznek, gondosan el van zárva egy kis szekrénybe, melynek őrzéséért a kormánytól száz rupia fizetés jár. Ez a hívők perének oka.

A vérkeringés híres földfedezőjének Harveynek 300-ados emlékére szobrot emelnek. A szobor bronzból lesz granit talapzat. Harvey orvosi öltözetben egyenesen fog állani, jobb kezét, mintha a szív dobogását akarna érezni, mellére teszi, míg baljában egy állat-szívet tart.

Éjszaksarki expedíció léghajón. Az a már régebben folmerült terv, hogy az éjszakai sarki expedíciókra léghajókat használjanak, úgy látszik, a megvalósulás küszöbén áll. Anglia 25 városában folynak az aláírások egy Cheyne vezetése alatti éjszaksarki expedícióban való részvételre. Az indulás májusban történne és a vízi járművek által már megközelíthetetlen pontokra léghajókon, — melyeket természetesen csak ott töltenének meg — folytattatnék az utazás.

Vasuti közlekedés a jég hátán. Az Egyesült-Államokban, hir szerint, egy egyszerű kísérlet sikerült: a „Pacific Railway” vasut főmérnöke, daczára a megemberek ellenkező véleményének, kísérletet tett a befagyott Missuri folyamot sínekkel áthidalni s azon vonatközlekedést megindítani. Az első kísérlet,

midőn egy gőzgép két vassal terhelt kocsival ment keresztül, a legszebben sikerült, épúgy a második is, midőn a három teherkocsiból álló vonathoz még egy személyszállító kocsi is csatoltak. A jég vastagsága a kísérlet alkalmával 42 hüvelyk volt.

A latin faj a német statisztikusok számítása szerint sokkal lassabban szaporodik, mint a german. Ezen állítással ellentétben áll a Kanadában szerzett tapasztalat, hol francziák és angolok egy s ugyanazon körülmények között laknak, sőt az angolok még előnyben állanak. Itt ugyanis 10,000 francia lakosra 388 újszülött esik évenként, míg az angol eredetűekre csak 311.

A mértékletességi mozgalom Amerika egyes részeiben igen üdvös hatást idézett elő. Illinois állam Evanston városában, hol egyetem is van, nincs egyetlen kocsma sem, a vidéken sem, nincs mértékletességi mozgalom. Itt ugyanis 10,000 francia lakosra 388 újszülött esik évenként, míg az angol eredetűekre csak 311. Chicago 1874-ben, midőn az amerikai nők által megindított mértékletességi keresztelvények ide is eljutott, 118,228 kocsma volt, ma csak 14,492. Edwards Countyban már régóta mindenki tagja a mértékletességi egyesületeknek s az egész megyében lakosok

Az elpusztult Szeged.

Szeged, ápril 7-én éjjel.

A maihoz hasonló nap, kivált délutánja, azok közé tartozik, melyeket soha nem felejt-het el az ember életében. Az ilyen napot megjegyezzük a kalendáriumban, de nem vörössel, mint az ünnepnapokat szokás, hanem feketével, mint az a gyászos emléket megilleti.

E nap láttam meg az elpusztult Szegedet, azt a Szegedet, melynek gyászosa elhatott mindenüvé, a hol mivel ember lakik a világon. . . .

De hát kezdjük az elején. — A szegedi küldöttség már Zentán élénkült föl. Utközben sok érdekes adatot mondtak el a veszedelmet megelőzőt dolgokról, melyeknek elmondása azonban nem tartozhatik egy tárczával keretbe, mely szemléltető kíván lenni.

Megerkezünk a tiszai átnetszések legnagyobbikához, a vödörsházihoz, melynek hossza négy híján 4000 méter. Ez átvágás igen nagy fontosságú Szegedre, mert általa a Tisza, mely Szeged körül erős kanyart képez, úgy hogy a város alatt csaknem fölfelé folyik, most egyes lefolyást nyerend, kivált ha a most Szeged fölött beszakadó Maros is az átnetszés torkolatának vezetettik.

Felső végétől ez átnetszésnek Szeged alig fekszik 3000 ölnyire. Az átnetszésnek azonban most két karózott partja van, melyek egymástól nem állnak távolabbra 120 ölnél. Azt tudjuk, hogy Szeged veszedelmét főként az okozta, hogy a Tisza, vagyis fél Magyarország és az egész Erdély majd minden vize a városnál 70 ölnyi széles-ségű mederen kénytelen keresztülbújni. Vajjon ez immens tömeget levezetni 120 ölnyi széles-ségű torkolat elége-e, ez oly kérdés, melyre minden ember tagadólag felel. Bodoky államérnök azonban felvilágosított, hogy e töltések csak ideiglenesek, arra szolgálók, hogy ide tereljék a vizet; ha a meder kiképződik, elmossa a viz, a Tisza kiküzdí a maga árterét, mely elegendő lesz neki, de túl nagy nem lehet, mert kétfelől ott vannak a víz által nem járt magaslatok.

A szegediek azonban nem bíznak benne, hogy ez átnetszés, mely évenként két, sőt legutóbb ötszáz ezer forintba került, kiképződik valaha. Szerintök ennek is az a hibája, a mi a legtöbb átnetszésnek: nem fogja föl a Tisza sodrát. Pedig könnyű dolog lett volna. Mikor tervezték, egy egyszerű halász megmutatta, hogyan kell. „Ereszsünk el, ugymond, Szeged fölött egy egyszerű, üres ladikot, s nézzük, azon a helyen, a melynek táján az átnetszést tervezik, hova sodorja azt a Tisza vize. Attól a ponttól jobbra és balra kell kezdeni az átvágást és pedig lehetőleg úgy, hogy vonala szöglet vagy általában ne, vagy csak igen tompát képezzen.” Egyszerű halász ember mondta, nem fogadták el, s most a vödörsházi átnetszés nem képződik, de iszaposodik, soha nem lesz belőle Tisza.

Azonban térjünk át a városra. A Tiszán érkezvén, azt a részt láttuk meg legelőbb, a hova a lakosság a vész idején menekült, tehát a leginkább épen maradt részét: a töltést és a belváros nagy, masszív épületeit, melyek, szögdedi szőlő-átnetszés szerint, csak „lábvizet” kaptak. A roppant pusztítás, melyet képeztetben már ismerni véltünk, nem tűnt szemünkbe. El volt takarva.

Kiszálltunk a hajóból. Az iskola-utca még száraz, de azontul már kezdődik az árvíz, bár többet fogyott egy méternyire. A városháztér, Szeged legmagasabb tere, még vízben áll, csolnakok közlekednek rajta s a városház előtti oldalon deszkapadlókból a s a gyalogútra. Idáig is több omlott vagy megrongált házat, fölemeltkövetet láttunk. Néhányan fölmentünk a városházára, s bemutatunk magunkat Pálffy polgármester-nél. Szíuha helyettes főkapitány és Novák főügyész voltak szivesek vállalkozni, hogy elkísérnek bennünket ladikon a pusztulás helyére, a mennyire még a mai nap folyamán — öt óra volt — megtekinthetők.

A Mérei-utczán kezdjük meg szemleutunkat jó erős dereglyén. Omlott és épeknek látszó, de még az ablakokig vízben álló házak között vezetett utunk. Itt a házak erős, szilárd építkezések. Az áradatnak azonban a legkevesebbje állt ellent. Alig lehet szomorubb valami, mint az ily jónak látszó s mégis üres, néma, lakatlan ház, ásitó ablakokkal, melyeknek szárnyai részben lógnak, részben pedig beütve üvegátláblák, de még a függönyök ott láthatók, a mint azokat a gondos báziaszony fölragatta. Az ily házak falán még

látható a sötétebb vonal, a meddig az áradat föl-hágott. Másoknak első és hátulso fala kidült, csak a két oldallal tartja a tetőt s ki-s besüvölt rajta a szél. Néhol lehajlott cseréptető s egy fel-oldalt álló fal mutatja a pusztulást. Szép esinos kőházak, melyeknek senki sem lakik.

A pusztulás egyre nagyobb, a mint az ember a Marsmező felé közeledik. A rókusai templom és iskola környékét látni igazi siralom. Egymásra borult háztetők halmaza, — vagy vízben álló, de ép külső falu házak, melyeknek oldalán ott van még, keserű iróniának, a kis tábla, hogy mennyivel volt magasabb az 1876-ki árvíz a mainál (mikor már egy méterrel leapadt).

A Mihályi-utczába érve, mindinkább eljuttunk a teljes enyészett helyére. Itt már nincsen ép ház. Némely háznak már csak a kerítése áll, belül rajta, a mint a ház összedült, a lezuhant tető agyoncsapta a falat. Fölakgatott vödörök, fazekak, száritani kiakasztott ruhák alkotnak a fákön különös gyümölcsöket. Fürdő libák uszkálnak gágogva egy-egy omladék körül. Két fa között három egymáshoz erősített ágyszék áll. Köteleken lóg a fákrol félig, félig meg libeg a vizen. Az ágyszékekben szalma, a fölött egy kis ágynemű. Egy család tanácsa most. Másutt egy kocsi van hasonlóképen lakásnak berendezve, leborítva gyékénnyel. Egy ép építmény látszik csak szilárdnak, jobbra a gázgyár, balra meg a téglagyár, de csak kívül olyan; hogy milyen belül, ki tudná azt elmondani? Hisz a külszínre ép házak legtöbbszörbe belül összerokkadt. Balra végig látni egy utcán a kalváriát. Másutt a kalvaria hegyen van, itt az is szék.

Rom rom fölött s közte a moecosk, hulladékos bűzös víz mindenfelé. A kerti fák gallyai összezúzva törve a hozzájuk csapkodott butoroktól, kerítések, ajtók, ablakszárnyak töredékeiktől. S mily megható ellentét: az épen maradt ágak tele vannak virággal, a szilva, alma, körte fehérén, a barack, mandola szép rózsaszinben virít.

Milyen jó lelke lehet a virágnak, hogy ily helyen is megjelenjen, mintegy jelezze az új életet, a föltámadást. A temetőben is azt teszi, s ez itt előttünk igazán nem is más, mint egy nagy temető, csak hogy hullámból van a göröngye.

A Mihályi-utczán egyenesen tekintve, előttünk áll az osztrák államvaspálya indóháza. Uszott az is, de most már épen csak a küszöb-béig ér az áradat. S köröskörül mind egy nagy tó egész a vasuti töltésig. A mi pedig azontul van, az a tenger; tenger, mert nem látszik határa. Domboru hátat képez a víz, s Dorozsma temploma és fái csak olyan benne, mint egy kis sziget.

A Rókus külváros szelén vagyunk. A spódium-gyár, félrebillent vaskéményével a legmagasabb pont benne. A többi alatta mind omladék, messze területen. A mi tető maradt, az közvetlenül a vizen áll. A nádfedelek egyenesre kite-rülve, mint egy kinyitott könyv. Azon van némelyiken egy kis ágynemű. De ember sehol. Legfőbb egy kutya néz le valamely földről, vagy a macska mosdik.

A téglavető gödröknél másfél ölnyi mélység-gek fölött evezünk el, a vasuti töltés szakadása felé igyekezve. Az indóházat a városba vezető kövezett uton megfenekeltünk, de alig egy perczre s evezünk tovább.

Előttünk terült a híres makkos erdő, melynek fáira annyi ember menekült. A baktói töltésről futottak haza az áttörés pillanatában, mert ez a legközelebbi út, de az áradat utolérte, megelőzte. Az erdő elég közel van a töltéshez, képzelhetni tehát, mily borzasztó gyorsasággal kellett rohanni az áradatnak.

Közeleedtünk ahhoz a szakadáshoz, melyen keresztül a víz a városra rohan. A vasut-töltés emberek dolgoztak serényen. Első munkanap volt. Három karó verőgép, mint óriási akasztófák, verte be a cölöpöket. A karók, részben még azok, melyeket a veszély pillanatában vertek a nyulágába, úgy tűnnek föl messziről, mint egymás sorjába rendezetlenül állított gyufasövény. Mintegy 80—100 ember dolgozhatott a töltésen. A szakadást elzárni, aztán a vasut töltést helyreállítani, ez a második feladat. De nehéz feladat. A szakadás, mint azt a munkát vezető mérnök fölvetélemből tudom, 1100 méter. De ezen felül szakadás, és pedig nem csak omladék, hogy fenégek elmosta a töltést, de a talajba is mély vágásokat mosott. Deutsch vállalkozott a munkát véghezvitelére harmincz nap alatt. Le is tett 100,000 frt kauceziót s minden

mulasztási napért 10,000 frtot. A vis major kifogása kizáratik. Tömérdek föld szükséges, melyet szállítani jelentékeny víz-apadás miatt nehéz.

A szakadást és a betömésre megkezdett munkát megtekintvén, visszafordultunk. A leldozó nap megaranyozta az elpusztult várost. A minoriták tornyának csúcsa ragyogott a napfényben s felül kormos, sötét fala sajtóságos ellentétet képezett alól bemészés részével. Szeged megmaradt része a minoriták legközelebb fekvő tornyával és zárdájával, a városi templom és iskola, azonfelül öt torony templommal; öt gyárkémény s a belvárosi jól kivehető nagy házak tömbje, innen alantól, olyan mint egy vár s még elég tekintélyesnek látszik, de a lábainál elterülő rész a megtestesült rombolás, melyet hiába takar be a nap pazar aranyával. Így azonban egy látképe foglalta, a távolból korántsem oly kétségbejöttéző szomorú, mint mikor az ember a részletek közé megyen.

Megindultunk a ferenczhegyi szélmalom felé, mely összeomlott s maga alá temette a menekülteket. Messziről uszó szeméthalomnak látszott. Kertek, szőlők fölött evezünk el, míg végre közel értünk a szomorú helyre. A malom vitorlájának egy része már kilátszik a vízből s libeg a szélben, mintha folytatni akarná hivatását. Vastag erős gerendák feküsznek egy halomban, köztük a négy malomkő, négy féle görbülve s féloldalt hajolva. Ott látni még a hatalmas vasorsót is, mely hajította, egy vastag hajókötélet, egy bundadarabot, egy darab téglát s a vízben még félig hímáló nagy fatökeket és egy ládát. Mind ez egy halom sáron nyugszik. Az a sár volt a malom fala. Mely lányomsüppedések látszanak benne, jelül, hogy járt itt már valaki. Minden egy kis halomban; mintha valami óriási marok roppantotta volna együvé.

Maga a molnár megmenekült a szörnyű katasztrófából, csodálatos módon. Ő állt legfőlü. Az összeomlás pillanatában a támadt lyukon neje, gyermeke lezuhant a többi menekülő után, a molnár egy jajsavukat sem hallotta. Ő maga lábánál fogva két gerenda közé szorult s fölötte maradt a víznek. Így találták meg. De a gerendákat, melyek megmentették, el kelle fűrészelni, hogy lábát kiszabadíthassák.

Néhány ölnyire a kis sárszigettől egy ajtóráma nyult ki a vízből. „Im a molnár háza,” mondák az evezősök. Ennyi van belőle, a többi elmosta a víz, főrészeit elcsodorta az áradat. A malom fedelét, s a vitorla egy szárnyát a Rókusvárosban találták meg. Talán összedöntött ott néhány házat.

Tovább folytattuk utunkat az algyevi kapu felé. Előttünk terült az elpusztult városrészt. Szivszakgató látvány volt.

— Pedig lássa, uram, mondá egyik kísérőm, odáig, a hol már látni legalább romot, négy utca volt, melynek helyen már romot se látni. A mi belőle megmaradt, azt beverte az áradat négy utcával beljebb. Eltűnt, mintha elfújták volna.

A rókusai temető mellett haladtunk el, a felsőváros felé tartva. Átvágtunk a eszgrádi országúton. E nagy falkkal beültetett szomszagt most egy szép laguna; külső végén, épen a közepén látszik a vízbe plántálva egy magános vaskereszt.

Jobbra tőlünk terült el a felsővárosi temető. Itt nyugszik a jó öreg Dugonics András. Vörösmárvány lobor jelöli nyugóhelyét. Az emlék kilátszik a vízből, tetején elszáradt virágkoszorúval. Jóval a veszedelem előtt tették oda a koszorút, — kinek jutott volna azóta eszébe, — s a koszorút méltó helyéről letépi ama borzasztó éjszaka se merte. A költő sírját meg-rabolni az orkánnak is szentségtörés.

Csupa temetők mellett vezetett utunk. Következett a gyevi temető. Onnan hatoltunk be a gyevi kapun, az összeomlott vámház sorompójára fölött. Tömkelegébe jutottunk a formájokból kifordult utcáknak. Azt mondják, e helyen is sok emberélet veszett. Az utcák szűkek, úgy hogy az evező érinté a házakat, ha ugyan még háznak nevezhető abból az omladék halmazából valami, még innen a minoritákig terül. Félrefordult deszkaszínre, ép háztető, melyet négy oszlop tart, a falat elmosta a víz a benne levő holmival együtt. A fedelek leszálltak a vízszintre s némelyik oly épnek tetszik, hogy az ember alatta a ház folytatását vélne. Pedig az nincs, a pusztá föld tartja a tetőt. A fedél oldalába van vágva egy ajtó-alaku nyílás, a padlás a lakás. S még a kinek ilyen palotája van!

